

GVA – CITTA – zaterdag 5 en zondag 6 april 2025

Tekst : Sandra Gasten

Foto's : Jan Van der Perre, Sfinks, Sandra Gasten

**Festivalpioniers, culturele hervormers en zelfs ontdekkers van Royal de Luxe:
hoe een stelletje alternativo's Sfinks groot maakte vanuit een villa in Boechout**

Boechout, Antwerpen

Wat in 1975 begon als een allegaartje van culturele initiatieven in een villa in Boechout, is uitgegroeid tot een monument: Sfinks wordt 50 jaar. Van het festival met artiesten als Raymond van het Groenewoud of Dee Dee Bridgewater tot de programmatie van de Zomer van Antwerpen of Rosas in de Singel: als Sfinks een zaadje plantte, groeide het uit tot een stevige boom. Tijd voor feest!

“Sfinks was een mijlpaal voor dit kleine dorp in de Antwerpse Zuidrand. Bij de laatste editie aan de villa, in 1992, kwamen er in drie dagen wel 20.000 bezoekers naar Boechout.” Paul Schyvens, die later ook bekend zou worden als een van de motors achter de verrijzenis van De Roma, zit in de tuin van de neoclassicistische villa Les Clématites en haalt herinneringen op. “Een van mijn hoogtepunten was Carte Blanche in 1981. Met woonwagens, circustent en fanfares kwamen ze uit België en Nederland naar hier. Wat gepland stond als een weekend, werd een vijfdaags feest.”

Dirk Arts, Ria Van den Heuvel, Paul Schyvens en Kobe Leestmans aan de villa Les Clématites.
In de parktuin wordt op 19 en 20 april feest gevierd. © Jan Van der Perre

“Alles was veel makkelijker dan nu: een geluidsvergunning was niet nodig, een sluitingsuur was er niet. Zelfs op maandag liep het park nog vol mensen. Ik herinner me nog dat Josse De Pauw barman was. Als je een jenever bestelde, kreeg je die in een Duvel-glas en omgekeerd. Dat was de sfeer toen (*glimlacht*).”

Een volle parktuin voor Rip Rig + Panic met Neneh Cherry, begin jaren tachtig. © Sfinks

“In die tijd was er maar een weinig divers aanbod in het cultuurlandschap”, vertelt Schyvens. “We wilden een alternatief bieden voor de slechte films van baron Heylen (*Georges Heylen was de eigenaar van het Rex-concern van filmzalen in Antwerpen, red.*) en de optredens in commerciële zalen. Er waren amper plekken om naartoe te gaan: in Antwerpen had je de King Kong, in Brussel de Beursschouwburg en in het verre Limburg Jazz Bilzen. Maar verder was de keuze beperkt voor wie voor honger had naar iets anders.”

De villa Les Clématites, met het opschrift: 'Sfinks vzw, sociaal en cultureel animatiecentrum'. © Sandra Gasten

Het waren de jaren zeventig: de Vietnamoorlog, het apartheidsregime in Zuid-Afrika, de Koude Oorlog: de wereld stond in brand. De erfenis van mei '68 zinderde nog na, veel jongeren waren werkloos. Paul Schyvens, Magie Dheere, Roger Meeuwis, Gie Peeters, Joris Verlinden en Ferre Wijckmans leerden elkaar kennen in de jeugdbeweging en zochten een zinvolle invulling van hun tijd. Hun droom? Een plek waar - zoals in de oprichtingsstatuten stond - 'cultuur, informatie en kunstambachten voor iedereen toegankelijk zijn'.

Ik herinner me nog dat Josse De Pauw barman was. Als je een jenever bestelde, kreeg je die in een Duvel-glas en omgekeerd. Dat was de sfeer toen

Paul Schyvens – Oprichter

Een leegstaande villa in de Boechoutse Heuvelstraat trok hun aandacht. "Les Clématites was eigendom van de broeders van het Sint-Gabriëlcollege. Als *alternativo's* leken we niet de meest voor de hand liggende huurders", lacht Schyvens. "Dus schakelden we enkele vooraanstaanden uit het dorp in: een chirurg, een advocaat, een tuinder... Zij vertelden dat we er klassieke concerten, politieke debatten en Davidsfonds-voordrachten gingen organiseren. Dat klonk netjes, en zo mochten we erin. Maar wij hadden natuurlijk andere plannen (*glimlacht*)."

Sfinks is altijd een festival geweest dat ook onbekende artiesten een podium gaf. © Sfinks

Geen subsidies

Op 18 april 1975 gingen de deuren van Sfinks open, en al snel werd de villa een ontmoetingsplek voor mensen die een alternatief zochten voor cultuurbeleving, cursussen en maatschappelijk debat. “We hadden geen groot plan. Mijn motto was altijd: als je in een zwembad springt, moet er water zijn. De rest volgt vanzelf.” Met slechts 300.000 frank begonnen ze aan hun avontuur. “We boden cursussen kunstambachten aan, zoals spinnen, zeefdrukken en weven. Later zijn daar voorstellingen, film- en debatavonden, volwassenen- en kindertheater, concerten, uitstappen en rommelmarkten bijgekomen.”

De activiteiten sloegen aan. “Sponsors hielpen ons. En soms namen bestuursleden zelfs persoonlijke kredieten om muzikanten te betalen. Het was altijd spannend, want als het regende, hadden we te weinig inkomsten”, zegt Dirk Arts. Omdat ze geen subsidies ontvingen, waren ze onafhankelijk. “Die vrijheid gaf ons de ruimte om onze eigen weg te kiezen.”

De kiosk van Deurne had vanaf 1978 een plek in de parktuin van Sfinks. © Sfinks

Sfinks organiseerde film- en debatavonden, theater, concerten, uitstappen en rommelmarkten. Er was ook een volkstuin. © Sfinks

Sfinks werd een plek waar iedereen welkom was. “Ik kwam uit de Kempen”, vertelt Ria Van den Heuvel. “Sfinks was de ideale plek om gelijkgestemden te ontmoeten.” In 1979 begon ze er als BTK’er; het Bijzonder Tijdelijk Kader was een overheidsmaatregel om werkloosheid in te perken. Ze was er vijftien jaar lang actief als educatief medewerker. “Hier leerde ik om zonder vooroordelen te kijken”, zegt ze. “Je werkte samen met mensen die je anders nooit zou treffen, zoals mensen uit de psychiatrie. Er was geen directeur, geen hiërarchie. We waren allemaal gelijk en stonden voor dezelfde waarden: gelijkheid en inclusie.”

De werkgroep psychiatrie van Sfinks op uitstap in 1979. “Je werkte samen met mensen die je anders nooit zou treffen”, zegt Ria Van den Heuvel. © Sfinks

Er was geen directeur, geen hiërarchie. We waren allemaal gelijk en stonden voor dezelfde waarden: gelijkheid en inclusie

Ria Van den Heuvel - Voormalig educatief medewerker bij Sfinks

Sfinks bood ook onderdak aan gewetensbezwaarden, mannen die weigerden hun legerdienst te vervullen. Zoals Hugo Matthysen en Terry Verbiest. “Die gasten brachten veel kennis mee”, zegt Paul Schyvens. “Sommigen hadden aan de TU Delft gestudeerd, anderen waren afgestudeerd in politieke en sociale wetenschappen of filosofie. Ze hielpen mee de vorm van Sfinks te bepalen, net als de vele vrijwilligers. Zonder hun inzet had de vzw nooit bestaan.”

Culturele samenwerkingen

Ook het café in de villa speelde een belangrijke rol in de populariteit van Sfinks. Het bracht niet alleen geld in het laatje, aan de toog ontstonden ook de meeste ideeën. De volkstuin, de wetwinkel, de alternatieve kinderopvang De Kleine Berg, werkgroepen voor de derde leeftijd en mindervaliden, kindertheaterproducties, lezingen, literaire avonden... alles werd besproken aan de toog. Boechout werd snel te klein, en Sfinks ging samenwerkingen aan met culturele zalen in Antwerpen.

De Britse folkband The Albion Morris Men tijdens een optreden in 1975. © Sfinks

“Sfinks heeft talloze zaadjes geplant. Vijftig jaar later zijn die uitgegroeid tot stevige bomen”, zegt Dirk Arts. “Zo zorgden we voor een dans- en theaterprogramma in deSingel. De optredens van Jan Fabre en de dansers van Rosas waren ongezien. Op verzoek van Erik Antonis organiseerden we het animatieprogramma voor Antwerpen 93, Cultuurhoofdstad van Europa, en haalden we Royal de Luxe naar hier. Sfinks verzorgt nog altijd het programma van Zomer van Antwerpen.”

De affiche voor Sfinks 1984. "Dit ontwerp van Luc Cromheecke was voor veel medewerkers het mooiste", zegt Paul Schyvens. © Sfinks

Ook Jan Decleir trad regelmatig op bij Sfinks. Hier een affiche uit 1982 voor 'De tijger en andere verhalen van Dario Fo'. © Sfinks

Zelfs het huidige Avansa, vroeger Vormingplus, is ontstaan uit Sfinks Vorming, vertelt Ria Van den Heuvel. “We begonnen met cursussen kunstambachten in ons cursushuis in de Heuvelstraat 31, maar breidden uit naar alfabetisering, computercursussen, Nederlands, assertiviteit, seksualiteit, vrouwenemancipatie en meer. Veel vrouwen bleven thuis voor de kinderen, of hadden geen kans gekregen om te studeren. Velen waren in de jaren zeventig en tachtig werkloos. Al die huisvrouwen thuis, dat leidde vaak tot (relatie)problemen, zo kregen wij dan te horen. Voor heel veel vrouwen betekende het volgen van cursussen een nieuwe start, zowel professioneel als in hun privésituatie.”

Sfinks bood cursussen kunstambachten aan, zoals spinnen, weven en zeefdrukken. © Sfinks

Op deuren kloppen in Parijs

Maar waar Sfinks vandaag vooral om bekendstaat, zijn de legendarische optredens. In 1976 lanceerde de vzw haar eerste festival, en artiesten van over de hele wereld kwamen naar Boechout om in de parktuin op te treden. “Raymond van het Groenewoud gaf op 7 september 1975 een van zijn eerste optredens, in een rood-blauwe slobbertrui en grijze broek met olifantenpijpen”, herinnert Schyvens zich. “We konden een spiegeltent lenen van de supportersclub van wielrenner Roger Rosiers, de winnaar van Parijs-Roubaix in 1973. Er kwamen zo’n 200 mensen kijken, best indrukwekkend voor die tijd.”

Paul Schyvens: "Raymond van het Groenewoud gaf op 7 september 1975 bij ons een van zijn eerste optredens." © Sfinks

De Congolese Papa Wemba, een van de belangrijkste muzieksterren van Afrika, in 1989 op Sfinks. © Sfinks

Voor de internationale artiesten ging de organisatie nog een stap verder. "Dankzij mijn contacten met muziekjournalisten was ik altijd op de hoogte van opkomende artiesten in de folk-, jazz-, pop- en kamermuziek", zegt Schyvens. "Zo kreeg ik een brief met adressen van buitenlandse muzikanten. Ik sprong op de trein naar Parijs, klopte op de deur, en zo ben ik bij Manu Dibango terechtgekomen, een geweldige jazzmuzikant. Een jaar later stond hij op ons podium."

Later volgden wereldsterren zoals Dee Dee Bridgewater, Cesaria Evora, Astor Piazzolla en Gilberto Gil. "Youssou N'Dour, die toen nog vrij onbekend was, stond in 1986 ook in onze tuin. Om hem naar Boechout te krijgen, moesten we naar een tankstation in Dakar bellen", weet Dirk Arts nog. "We kochten vliegtickets en gaven die persoonlijk af bij zijn manager. Het was bang afwachten of hij wel zou komen, maar het werd een geweldig concert."

Youssou 'N Dour was meerdere keren te gast op Sfinks. De eerste keer was in 1986. © Sfinks

Youssou N'Dour stond in 1986 in onze tuin. Om hem naar Boechout te krijgen, moesten we naar een tankstation in Dakar bellen

Dirk Arts - Voormalig Sfinks-medewerker

Ook de Amerikaanse countryrocker en dienstweigeraar Jesse Winchester gaf in 1976 een memorabel optreden. "We konden hem naar hier halen voor 40.000 frank. Een buitenkans", vertelt Schyvens. "Er waren 400 bezoekers, we kwamen net uit de kosten. Het concert kreeg een vijfsterrenrecensie in *Humo* en bezorgde het festival meteen een mythische start. Emmylou Harris hebben we ooit geweigerd omdat ze te veel vroeg. Net als James Brown, we voelden dat de deal niet klopte."

De affiche om het optreden van Jesse Winchester aan te kondigen. "Het concert bezorgde het festival een mythische start." © Sfinks

Wereldsterren van nu

In 1993 moest Sfinks weg uit de vertrouwde villa. Het festival kreeg een nieuwe plek op een weide aan het Molenveld, Sfinks Vorming eindigde en het Sfinks-café verhuisde naar het oude stationsgebouw in Boechout. Toch is het DNA in al die jaren gebleven. Sfinks Mixed en Sfinks Mundial, de twee festivals die uit Sfinks Animatie zijn gegroeid, werken nog altijd met vele vrijwilligers en vinden duurzaamheid, gelijkheid en diversiteit belangrijk.

“Sfinks is ook vandaag nog een kwaliteitslabel voor muziek”, zegt Kobe Leestmans, een van de huidige medewerkers. “Artiesten die er op de eerste edities bij waren, zijn later doorgebroken. Jaren later besef je pas wat voor wereldsterren hier op de weide hebben gestaan.”

Sfinks zoals we het festival tegenwoordig kennen, op een weide aan het Molenveld in Boechout. © JAA